

ANDRZEJ DEMIAŃCZUK

ORCID 0000-0001-7842-7010

Uniwersytet Wrocławski

andrzej.demianczuk@uwr.edu.pl

Ruch Nowego Życia w Chinach, 1934–1948

Słowa kluczowe: autorytaryzm, Chiny, Czang Kaj-szek, konfucjanizm, Guomindang, Republika Chińska, Ruch Nowego Życia.

NEW LIFE MOVEMENT IN CHINA, 1934–1948

Abstract

In recent decades, there was a notable surge of interest in the history of the Republic of China (1912–1949). New Life Movement (*Xin shenghuo yundong*) was one of the most important endeavours undertaken during the so-called Nanjing Decade (1927–1937) — a period of authoritarian rule of Guomindang (National Party), after the triumph of the Northern Expedition and before the outbreak of the Second Sino-Japanese War. Inaugurated in 1934, this movement sought to revive Confucian virtues and create better society through the promotion of proper behaviour (especially etiquette and hygiene). Virtues, whose realisation in daily life was stated as the goal of the Movement, were *li* — propriety, *yi* — right action, *lian* — integrity, and *chi* — a sense of shame. Later, these goals were expanded to include promotion of militarisation (*junshihua*), aesthetic uplifting (*yishuhua*), and improving the production (*shengchanhua*) in people's lifestyles. Although the New Life Movement was initiated by Chiang Kai-shek on 19 February 1934 in Nanchang, in many respects it was a continuation of previous policies. To realise the New Life Movement, the Society for the Promotion of the New Life Movement (*Xin shenghuo yundong cujin hui*) was founded in 1934. Members of different factions in Guomindang participated in its activities. After the first two years, the New Life Movement disappeared from the spotlight, but remained active at least until 1948. During the war, the main task of the movement was participation in war efforts and, after the conflict ended, in post-war recovery. In the end, the New Life Movement failed in realisation of its stated goals. Nevertheless, it seems that its activities were still beneficial for Guomindang's government. This article presents an outline of history and origins of the New Life Movement, as well as describe its goals and methods. In the end, there will be an evaluation of this important and controversial movement and its place in the history of Guomindang and China.

Keywords: authoritarianism, China, Confucianism, Chiang Kai-shek, Guomindang, New Life Movement, Republic of China.

W ostatnich dekadach mamy do czynienia z wzrostem zainteresowania historią Republiki Chińskiej (1912–1949)¹. Rezultatem tego zjawiska jest rosnąca liczba wartościowych monografii i artykułów w języku angielskim, a także polskim, poruszających tę problematykę. Dotyczy to również Ruchu Nowego Życia (Xin shenghuo yundong)², który jest jednym ze sztandarowych przedsięwzięć dekady nankińskiej — okresu autorytarnych rządów Guomindangu (Partii Narodowej)³, po sukcesie ekspedycji północnej, a przed wybuchem wojny z Japonią. Zainicjowany w 1934 roku, przez propagowanie zasad właściwego postępowania (zwłaszcza higieny i etykiety), dążył do odrodzenia się cnót konfucjańskich, a w szerszej perspektywie odrodzenia narodu i stworzenia lepszego społeczeństwa. Miał on też dostarczyć wzorców pewnym aspektom polityki Phibuna Songhkrama w Tajlandii⁴, a nawet noszącej taką samą nazwę kampanii społecznej w powojennej Japonii⁵. Do autorów, którzy poświęcili swoją uwagę Ruchowi Nowego Życia w ostatnich dekadach, należą między innymi Stephen Averill, Lloyd Eastman, Samuel C. Chu, Frederic Wakeman, Hans van de Ven, Federica Ferlanti, Hideo Fukumichi, Liu Wenan i Maggie Clinton. W polskiej literaturze przedmiotu kwestie te poruszyli Jakub Polit, Teresa Łozińska oraz Maciej Cesarz. W artykule tym przedstawione zostaną okoliczności zainicjowania oraz zarys historii tej istotnej, a jednocześnie kontrowersyjnej inicjatywy. Analizie poddane zostaną cele, metody oraz skutki podejmowanych w jej ramach działań. Wreszcie dokonana zostanie próba oceny miejsca i znaczenia Ruchu w historii Partii Narodowej oraz Chin.

Ruch Nowego Życia został zainicjowany w szczególnym momencie w historii Republiki Chińskiej. Siły komunistyczne zostały wyparte ze swoich baz na terenie prowincji Jiangxi w rezultacie tak zwanej piątej kampanii okrążeniowej i rozpoczęły słynny (i bardzo później zmitologizowany) Długi Marsz⁶. Niecałe

¹ Wspominał o tym chociażby Jonathan Spence, badacz historii Chin i ówczesny przewodniczący Amerykańskiego Stowarzyszenia Historycznego (American Historical Association) w wywiadzie dla czasopisma „The Chinese Historical Review”. Spence wiąże zainteresowanie Chinami w okresie międzywojennym z przemianami zachodzącymi w Państwie Środka po okresie rządów Mao Zedonga i pewnymi, chociaż jedynie częściowymi, podobieństwami między Chinami współczesnymi a Chinami lat trzydziestych. H. Lu, *The Art of History: Conversation with Jonathan Spence*, „The Chinese Historical Review” 11, 2004, nr 2, s. 148–149.

² W tym artykule stosowany jest niekiedy skrót RNŻ.

³ W pracy co do zasady stosowana jest transkrypcja *pinyin*. Nie dotyczy to jednak nazwisk oraz nazw geograficznych, których odmienna pisownia przyjęła już się w Polsce, jak Czang Kaj-szek, Sun Yat-sen, Nankin czy Syczuan.

⁴ E.B. Reynolds, *Phibun Songhkram and Thai Nationalism in Fascist Era*, „European Journal of East Asian Studies” 3, 2004, nr 1, s. 111–113.

⁵ Możliwość taką rozważa Andrew Gordon; *idem*, *Managing the Japanese Household: The New Life Movement in Postwar Japan*, „Social Politics: International Studies in Gender, State & Society” 4, 1997, nr 2, s. 250–251.

⁶ S.C. Averill, *The New Life in Action: The Nationalist Government in South Jiangxi*, „The China Quarterly” 88, 1981, s. 594. Na temat Długiego Marszu zob. J. Chang, J. Halliday, *Mao*, przeł. P. Amsterdamski, Warszawa 2007, s. 137–174.

dwa lata wcześniej japońska armia zajęła Mandżurię⁷. W okresie tym Czang Kaj-szek wzmocnił znacząco swoją pozycję w rządzie oraz w partii⁸. Mimo to w 1934 roku wciąż musiał się liczyć z innymi wpływowymi postaciami w Guomindangu; co więcej, realna bezpośrednia kontrola rządu w Nankinie ograniczona była zaledwie do pięciu prowincji: Jiangsu, Zhejiang, Jiangxi, Fujian oraz Anhui⁹.

Chociaż RNŻ zainaugurowany został przemówieniem Czanga z 19 lutego 1934 roku, początek jego historii łączy się z wcześniejszymi wydarzeniami. Pod pewnymi względami Ruch Nowego Życia był kontynuacją polityki Czanga i Guomindangu w latach poprzednich. Już opracowany w 1932 roku plan rozgromienia sił komunistycznych kładł mocny nacisk na znaczenie metod politycznych, które miały odgrywać rolę większą od rozwiązań *stricto* militarnych¹⁰. Według Hansa van de Vena początkiem Ruchu Nowego Życia było już szkolenie oficerów na górze Lushan, zorganizowane w lipcu 1933 roku po niepowodzeniach w walce z komunistami. Uczestniczyło w nim około 8 tysięcy słuchaczy¹¹. Z kolei 5 lutego 1934 roku w stolicy swojej rodzimej prowincji Zhejiang Czang wygłosił przemówienie (transmitowane przez radio), w którym wzywał do odnowienia tradycyjnych cnót¹².

Czang Kaj-szek 19 lutego w Nanchangu, stolicy prowincji Jiangxi, podczas zgromadzenia poświęconego pamięci Sun Yat-sena i promocji jego trzech zasad ludowych¹³ wygłosił mowę, którą zainaugurował Ruch Nowego Życia. Opowiedział w niej o tym, jak widok małego chłopca palącego papierosy miał uświadomić mu, że Chiny potrzebują moralnego odrodzenia. W tym samym dniu powołane zostało Stowarzyszenie na Rzecz Promocji Ruchu Nowego Życia (Xin shenghuo yundong cujin hui)¹⁴. Jak się wydaje, mimo wielkich słów użytych w inaugura-

⁷ J. Polit, *Pod wiatr. Czang Kaj-szek 1887–1975*, Kraków 2008, s. 223–226.

⁸ Czang od 1932 stał na czele Centralnej Komisji Spraw Wojskowych. Początkowo porozumienie między głównymi politykami Guomindangu miało tworzyć pewną równowagę, ale w następnych latach wpływy jego rywali malały aż do 1936 roku, kiedy przywrócono w Republice Chińskiej model prezydencki, a przywództwo Czanga w rządzie stało się bezdyskusyjne. S. Zhao, *Power by Design. Constitution-Making in Nationalist China*, Honolulu 1996, s. 131.

⁹ J. Polit, *op. cit.*, s. 189.

¹⁰ Wyrazem tego był slogan „3/10 wojskowych, 7/10 politycznych” (*sanfen junshi, qifen zhengzhi*). F. Ferlanti, *The New Life Movement in Jiangxi Province, 1934–1938*, „Modern Asian Studies” 44, 2010, nr 5, s. 968.

¹¹ H. van de Ven, *War and Nationalism in China: 1925–1945*, London-New York 2003, s. 163–164.

¹² W.T. Blackstone, *An Investigation of the New Life Movement in China*, praca magisterska z 1939, University of Southern California, s. 37. Autor właśnie od tego przemówienia rozpoczyna swój opis historii Ruchu Nowego Życia.

¹³ Trzy zasady ludowe tworzyły fundament ideologii Guomindangu. Były to zasady nacjonalizmu (*minzu*), demokracji (*minquanzhuyi*) oraz dobrobytu ludu (*minshengzhuyi*). Więcej na temat genezy i znaczenia trzech zasad ludowych zob. T. Łozińska, *Mysł polityczna Czang Kaj-szeka*, Kraków 2017, s. 77–91.

¹⁴ J.L. Oldstone-Moore, *The New Life Movement of Nationalist China: Confucianism, State Authority and Moral Formation*, rozprawa doktorska z 2000 obroniona na University of Chicago, s. 6.

cyjnym przemówieniu Ruch Nowego Życia miał być pierwotnie skromniejszą inicjatywą, skoncentrowaną na prowincji Jiangxi, z której dopiero co zdołano wyprzeć siły komunistyczne. Miała ona trwać jedynie sześć miesięcy. Ponieważ jednak początkowa reakcja była obiecująca, jej zasięg i zakres zostały rozszerzone¹⁵.

Za pierwsze relatywnie kompleksowe omówienie idei i założeń przyświecających RNŻ można uznać pięć przemówień wygłoszonych przez Czanga w okresie od 19 lutego do 26 marca 1934 roku¹⁶. W centrum ruchu miały znajdować się cztery cnoty konfucjańskie: przyzwoitość — *li*, sprawiedliwość — *yi*, uczciwość — *lian* oraz poczucie wstydu — *chi*. Jego celem było ich upowszechnienie we współczesnych Chinach, w szczególności w życiu codziennym. Powrót do nich miał być nieodzowny dla podźwignięcia się Chin z upadku. Według Czanga wymienione cnoty te istniały wprawdzie w chińskiej tradycji i bywały w przeszłości źródłem pomyślności i chwały, ale obecnie znajdować się miały w Chinach w głębokim kryzysie¹⁷. W istocie zasady te były jego zdaniem o wiele bardziej przestrzegane w życiu ludzi Zachodu¹⁸. *Zarys Ruchu Nowego Życia* (*Xinshenghuo yundong gangyao*), którego nominalnym autorem był sam Czang, opublikowany został 15 maja 1934 roku¹⁹.

W 1935 roku do zadań Ruchu dołączyło propagowanie prowadzenia przez Chińczyków produktywnego (*shengchanhua*), wojskowego (*junshihua*) oraz uduchowionego (*yishuhua*) stylu życia²⁰. Z kolei celami wyznaczonymi na 1936 rok były organizacja i szkolenie ludzi (*xunlian zuzminzhong*), propagowanie edukacji społecznej (*puji shehui jiaoyu*), a także promocja gospodarki narodowej (*cijin guomin jingji jianshe*)²¹. W RNŻ, inaczej niż we wcześniejszej tradycji, bycie dobrym konfucjanistą miało polegać przede wszystkim na byciu dobrym obywatelem Republiki Chińskiej, która to rola zastąpiła na pierwszym miejscu rolę poddanego czy członka rodziny²².

Chyba najbardziej charakterystycznym przykładem praktycznego ujęcia haseł związanych z Ruchem jest katalog dziewięćdziesięciu sześciu zasad zawartych w *Koniecznej wiedzy Nowego Życia*, jednej z najpopularniejszych publikacji objaśniających jego założenia. Katalog podzielony był na dwie części zatytułowane odpowiednio „porządek” oraz „czystość”. Większość była związana z etykietą, moralnością lub higieną, jak reguły w rodzaju „Bądź punktualny”, „Nie hałasuj przy jedzeniu i piciu”, „Chodź lewą stroną ulicy”, „Pomagaj sąsiadom

¹⁵ *Ibidem*, s. 6–7.

¹⁶ *Ibidem*, s. 6.

¹⁷ *Ibidem*, s. 4, 7; T. Łozińska, *op. cit.*, s. 146–148.

¹⁸ J. Polit, *op. cit.*, s. 280.

¹⁹ W. Liu, *Redefining the Moral and Legal Roles of State in Everyday Life: The New Life Movement in China in the Mid-1930s*, „Cross-Currents East Asian History and Culture Review” 2013, nr 7, s. 37.

²⁰ T. Łozińska, *op. cit.*, s. 149; F. Ferlanti, *The New Life Movement in Jiangxi Province...*, s. 964.

²¹ F. Ferlanti, *The New Life Movement in Jiangxi Province...*, s. 985.

²² J.L. Oldstone-Moore, *op. cit.*, s. 5.

w ugaszeniu pożaru”, „Wstawaj i kładź się wcześniej”, „Często otwieraj okna”, „Nie pij nieprzegotowanej wody”, „Często bierz kąpiel”, „Zdejmuj kapelusz, wchodząc do budynku”, „Nie zażywaj opium”, „Nie krzycz głośno w restauracji lub herbaciarni” czy „Siedź prosto”. Spośród 96 zasad jedynie zalecenia „Salutuj przy wciąganiu i opuszczaniu narodowej flagi” oraz „Wstawaj do śpiewania hymnu narodowego i hymnu partii” można uznać za zawierające dające się dostrzec na pierwszy rzut oka treści polityczne²³.

Symbolem Ruchu był kompas na tle tarczy. Kompas miał symbolizować uporządkowane życie, natomiast tarcza miała symbolizować samoobronę. Znak ten według relacji z 1935 roku miał być wręcz wszechobecny, przynajmniej w przestrzeni miejskiej²⁴.

Poza samym Czangiem i jego żoną²⁵ mocno zaangażowanych w Ruch Nowego Życia było wiele postaci. Projekt przedstawionego później publicznie przez Czanga, wspomnianego już *Zarysu Ruchu Nowego Życia* sporządził Yang Yongtai, będący członkiem tak zwanej Grupy Studiów Politycznych²⁶. Deng Wenyi był natomiast członkiem Lixingshe²⁷ (a w czasie incydentu Xi'an nawet sekretarzem generalnym tej organizacji²⁸) oraz przewodniczącym Stowarzyszenia na rzecz Promocji RNŻ w ciągu pierwszych miesięcy jego działalności²⁹. Istotną

²³ H. Fukumichi, *Praire Fire or the Gimo's New Clothes? Chiang Kaishek's New Life Movement*, „The Chinese Historical Review” 17, 2010, nr 1, s. 68–70; J.L. Oldstone-Moore, *op. cit.*, s. 76–79.

²⁴ J.L. Oldstone-Moore, *op. cit.*, s. 14. Przytaczana tu relacja reportera wspomina o powszechnym umieszczeniu symbolu ruchu między innymi w szkołach, na dworcach i w parkach. Uwzględniając te przykłady i generalnie miejski charakter RNŻ, wydaje się prawdopodobne, że ta „wszechobecność” nie obejmowała w takim stopniu chińskiej wsi. Nie zmienia to faktu, że symbol musiał być mocno rozpowszechniony.

²⁵ Na temat roli, jaką w RNŻ odgrywała Song Meiling, zob. F. Ferlanti, *The New Life Movement at War: Wartime Mobilisation and State Control in Chongqing and Chengdu, 1938–1942*, „European Journal of East Asian Studies” 11, 2012, s. 200–201.

²⁶ F. Ferlanti, *The New Life Movement in Jiangxi...*, s. 967–968. Grupa Studiów Politycznych jest uznawana za jedną z trzech frakcji działających w otoczeniu Czanga i najsłabiej z nich zorganizowaną. Zob. H. Fukumichi, *op. cit.*, s. 71–72. Polit opisuje Grupę Studiów Politycznych jako luźno powiązane z sobą środowisko ekonomistów, przemysłowców i publicystów, którego realny byt jako frakcji politycznej bywa kwestionowany. J. Polit, *op. cit.*, s. 278–279.

²⁷ Stowarzyszenia Żarliwej Praktyki, tajnej organizacji, którą w literaturze często przedstawia się jako faszystowską lub faszyzującą. Stowarzyszenie było najważniejszą organizacją klikki Whampoa, obok Grupy Studiów Politycznych oraz skupionej wokół braci Chen Lifu i Chen Guofu tak zwanej klikki CC, jednej z trzech rywalizujących frakcji w otoczeniu Czanga. Na temat Lixingshe zob. chociażby F. Wakeman, *A Revisionist view of the Nanjing Decade: Confucian Fascism*, „The China Quarterly” 1997, nr 150, s. 397–412. Inne spojrzenie na Lixingshe, klikę Whampoa, a także charakterystykę klikki CC oferuje w swoim opracowaniu Maggie Clinton, zob. *eadem*, *Revolutionary Nativism. Fascism and Culture in China, 1925–1937*, Durham-London 2017, s. 27–38. Odmienne niż Clinton działalność braci Chenów ocenia natomiast Jakub Polit, zob. *idem*, *op. cit.*, s. 274–275.

²⁸ L. Li, *Student Nationalism in China, 1924–1949*, Albany 1994, s. 75.

²⁹ F. Ferlanti, *The New Life Movement in Jiangxi...*, s. 968–969.

rolę odegrał także wieloletni gubernator prowincji Jiangxi Xiong Shihui, który w lipcu zastąpił Denga na stanowisku sekretarza generalnego stowarzyszenia. Razem z Yang Yongtaiem Xiong współpracował wcześniej z Czangiem nad opracowaniem wspomnianego planu pokonania sił komunistycznych. Podobnie jak Yang związany był z Grupą Studiów Politycznych³⁰. W 1936 roku na czele stowarzyszenia zastąpił go Huang Renlin, przyjaciel żony Czanga³¹. George Shepherd, amerykański protestancki misjonarz działający w Chinach i zaangażowany w rekonstrukcję terenów wiejskich, został w 1935 roku przekonany przez Czanga do zaangażowania się w Ruch i objęcia jednego z kierowniczych stanowisk, które sprawował od marca 1936 roku³². Specyficzną rolę w początkowej fazie Ruchu Nowego Życia odgrywał Wang Jingwei, rywal Czanga, stojący później na czele kolaboranckiego rządu w czasie wojny chińsko-japońskiej. W okresie tym obaj politycy chwilowo współpracowali z sobą; Wang stał wówczas na czele Yuanu Wykonawczego³³. Z aprobatą odnosił się do samej inicjatywy, jednak wyrażał zastrzeżenia co do sposobu jej realizacji, w szczególności do posługiwania się środkami przymusu, w tym działaniami policji³⁴. Wydaje się, że w krytyce ze strony Wanga należy dostrzec nie tylko wyraz jego poglądów, lecz także przejaw jego wieloletniej rywalizacji z Czangiem o przywództwo w Guomindangu.

W pierwszych miesiącach działalności Stowarzyszenia na rzecz Promocji Nowego Życia kluczową rolę odgrywali w nim przedstawiciele frakcji Whampoa, ale w lipcu 1934 roku, po tym jak Xiong Shihui został jego sekretarzem generalnym, główną rolę zaczęła odgrywać Grupa Studiów Politycznych. Wraz z wzrostem znaczenia szerszych kadr partyjnych i urzędniczych w działalności Ruchu rola tych frakcji zaczęła spadać³⁵.

Od początku marca 1934 roku zainicjowana w Jiangxi kampania rozlała się poza tę prowincję. W wiecu w Kaifengu 1 maja 1934 roku uczestniczyło ponad 30 tysięcy osób³⁶. Odbywająca się w tym samym okresie parada w Hangzhou w Zhejiangu opisywana była jako największe tego typu wydarzenie w historii miasta³⁷. W 1935 roku działało już 19 prowincjonalnych stowarzyszeń promocji Ruchu Nowego Życia, a także stowarzyszenia wśród chińskiej diaspory, między innymi w Limie oraz Mexico City. Stowarzyszenia powstawały również na szczeblu powiatu (najliczniej w Jiangxi); w 1935 roku ich liczba miała wynosić aż 1064³⁸.

³⁰ *Ibidem*, s. 967–968.

³¹ F. Ferlanti, *The New Life Movement at War...*, s. 193.

³² F. Ferlanti, *The New Life Movement in Jiangxi...*, s. 976.

³³ W. Liu, *Redefining the Moral and Legal Roles of the State in Everyday Life: The New Life Movement in China in the Mid-1930s*, „Cross-Currents: East Asian History and Culture Review” 2013, nr 7, s. 34.

³⁴ *Ibidem*, s. 34–36; H. Fukumichi, *op. cit.*, s. 73.

³⁵ H. Fukumichi, *op. cit.*, s. 72.

³⁶ J.L. Oldstone-Moore, *op. cit.*, s. 80.

³⁷ *Ibidem*, s. 80–81.

³⁸ *Ibidem*, s. 81.

Hasła Ruchu chętnie podchwycili warlordowie, których lojalność i posłuszeństwo wobec rządu w Nankinie były często bardzo niepewne. W północno-zachodniej prowincji Shanxi tamtejszy przywódca Yan Xishan w ramach realizacji Ruchu Nowego Życia powołał własny Ruch Dobrych Ludzi, mający działać w każdej wiosce³⁹. Nie był on wyjątkiem; podobnie zachowywali się między innymi Long Yun z Yunnanu, Liu Xiang z Syczuanu czy Han Fujun z Shandongu⁴⁰.

W promocji Ruchu posługiwano się różnymi metodami. Oprócz przemówień, symboli oraz wieców i manifestacji urzędnicy oraz wolontariusze prowadzili w miastach inspekcje i kontrole restauracji, łaźni publicznych, a niekiedy nawet prywatnych mieszkań⁴¹. Plakaty z zasadami Ruchu rozdawano ludziom do rozwieszenia w domach. Poza tym posługiwano się również audycjami radiowymi, prelekcjami, slajdami, ulotkami, hasłami na murach budynków publicznych oraz filmami⁴². We wszystkich szkołach działali przedstawiciele ds. Ruchu, którzy we współpracy z oddziałami stowarzyszeń RNŻ zajmowali się jego propagowaniem⁴³. W ramach Ruchu Nowego Życia promowano nowy typ ceremonii ślubnej, w której wiele par zawierało małżeństwo w siedzibie urzędu w obecności urzędnika państwowego⁴⁴.

Zasady postępowania propagowane w różnego rodzaju wytycznych ramach RNŻ stanowiły szczególną, swoistą, kategorię norm. Nie były to normy prawne⁴⁵, ale ich przestrzeganie nie miało być dobrowolne⁴⁶. Czang wyraźnie podkreślał, że poprawa życia codziennego, w odróżnieniu od bardziej wyrafinowanych form samodoskonalenia, jest obowiązkiem każdego, a sukces Ruchu wymaga zaangażowania aparatu państwa⁴⁷. Jednocześnie, po części w odpowiedzi na krytykę, silnie akcentował prymat perswazji nad przymusem, a także zaznaczył, że przede wszystkim skupić się należy na propagowaniu Ruchu wśród pracowników instytucji państwowych, w tym wojska, uczniów oraz sfery publicznej⁴⁸. Niekiedy normy te pokrywały się z tymi zawartymi w przepisach prawa stanowionego, ponieważ niektóre zachowania potępione przez RNŻ były jednocześnie czynami zabronionymi⁴⁹. W tych przypadkach rezultatem mogło być znacznie bardziej gorliwe niż do tej pory egzekwowanie przepisów już istniejącego prawa⁵⁰. Do działań o charakterze kontrolnym prowadzonych w ramach RNŻ angażowano też

³⁹ D.G. Gillin, *Warlord. Yen Hsi-shan in Shansi Province, 1911–1949*, Princeton 2015, s. 60–61.

⁴⁰ H. Fukumichi, *op. cit.*, s. 73–74.

⁴¹ J.L. Oldstone-Moore, *op. cit.*, s. 81.

⁴² *Ibidem*, s. 82.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ H. van de Ven, *War and Nationalism...*, s. 168.

⁴⁵ W. Liu, *op. cit.*, s. 46–47, 51.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 37–38.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 36–37, 45.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 35.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 48–49.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 49–50.

uczniów szkół, mimo że siłą rzeczy nikogo nie mogli zmusić do posłuszeństwa, przez co ich możliwości były ograniczone⁵¹.

Biura centralnego Stowarzyszenia na rzecz Ruchu Nowego Życia 1 stycznia 1936 roku zostały przeniesione z Nanchangu do stołecznego Nankinu. W późniejszym okresie da się zauważyć zarówno wzmocnienie bezpośredniego nadzoru ze strony rządu, jak i wzrost zaangażowania obywateli państw zachodnich, w tym misjonarzy, w inicjatywy związane z działalnością Ruchu⁵². W okresie tym Czang dał także publicznie wyraz swojemu rozczarowaniu z dotychczasowych osiągnięć Ruchu. W przemówieniu z okazji drugiej rocznicy inauguracji stwierdził, że niestety cele RNŻ nie zostały zrealizowane, a stan obyczajów panujących w chińskich miastach w dalszym ciągu jest katastrofalny⁵³. Po 1936 roku Ruch Nowego Życia, chociaż kontynuowany, właściwie znika z łam prasy i przemówień polityków Guomindangu, z wyjątkiem kolejnych rocznic jego inauguracji⁵⁴.

Priorytety Ruchu podległy koniecznej zmianie wraz z wybuchem wojny chińsko-japońskiej. Członkowie organizacji realizujących RNŻ zajmowali się między innymi organizacją zaplecza medycznego, opieką nad sierotami wojennymi czy udziałem w akcji Przyjaciele Rannych⁵⁵. Sporym sukcesem była na przykład zbiórka pieniędzy z okazji piątej rocznicy istnienia Ruchu Nowego Życia w 1939 roku⁵⁶. Stowarzyszenie na rzecz Promocji Ruchu Nowego Życia koordynowało działania zespołów niosących pomoc w czasie japońskich nalotów⁵⁷. W 1942 roku Stowarzyszenie oraz Narodowa Chińska Rada Chrześcijan (Zhongguo guanguo jidujiao xiejin hui) wspólnie powołały Chińską Komisję Służby w Czasie Wojny (Zhongguo zhanshi fuwu weiyuanhui), zajmującą się pomocą dla żołnierzy⁵⁸.

Po kapitulacji Japonii Ruch Nowego Życia odgrywał zauważalną rolę w procesie powojennej odbudowy kraju. Wiele z ówczesnych inicjatyw miało charakter raczej symboliczny czy też propagandowy i nie było w stanie wywrzeć istotnego wpływu na sytuację zrujnowanego kraju⁵⁹. Przykładami bardziej udanych działań z tego okresu są chociażby zbiórki odzieży i żywności dla najuboższych czy wystawy prezentujące krajowe produkty lub promujące edukację rolniczą. Warto również zwrócić uwagę na powstawanie, mimo trudnej sytuacji, regionalnych oddziałów Stowarzyszenia na rzecz Promocji Ruchu Nowego Życia na terenach, które znajdowały się do tej pory pod panowaniem japońskim⁶⁰. Jak się wydaje,

⁵¹ *Ibidem*, s. 50.

⁵² J.L. Oldstone-Moore, *op. cit.*, s. 10.

⁵³ *Ibidem*, s. 9–10.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 12.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 11.

⁵⁶ F. Ferlanti, *The New Life Movement at War...*, s. 195–199.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 206.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 192–193.

⁵⁹ J.L. Oldstone-Moore, *op. cit.*, s. 11–12.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 12.

Ruch nie został nigdy formalnie zakończony czy rozwiązany. Z całą pewnością 19 lutego 1948 roku była jeszcze obchodzona czternasta rocznica jego działalności, później jednak znika on z widoku. W każdym razie nic nie wskazuje na to, by był on kontynuowany już po ewakuacji sił Guomindangu na Tajwan w 1949 roku⁶¹.

We wszelkich próbach oceny dorobku Ruchu Nowego Życia warto mieć na względzie to, że jak zauważył Samuel C. Chu, „nic o podobnym rozmiarze, organizacji i metodach nie miało wcześniej miejsca w Chinach”⁶². Najważniejsze przyczyny niepowodzenia Ruchu nie budzą wielkich kontrowersji. Przede wszystkim, co chyba najistotniejsze, w Chinach wciąż brakowało warunków do skutecznego działania ruchu masowego. Problemy, na których się koncentrował, dla dużej części ludności mogły wydawać się błahe lub oderwane od tych najbardziej dla niej istotnych⁶³.

Jeżeli idzie o próbę oceny znaczenia Ruchu w kontekście ideowego oblicza Guomindangu, to należy stwierdzić, że mimo istotnego zaangażowania w Ruch kliki Whampoa, grupa ta, najbardziej spośród wewnątrzpartyjnych frakcji kojarzona z faszyzmem (abstrahując w tej chwili, jakie stanowisko zajmujemy w tej konkretnej kwestii), nie odegrała decydującej roli ani w inicjowaniu, ani w późniejszej realizacji działań Ruchu. Peter Zarrow stwierdził nawet, że RNŻ nie był kompatybilny z faszyzmem, a ponadto wprowadził ponownie do chińskiej polityki konfucjanizm oraz chrześcijaństwo. W ocenie tego badacza był raczej przejawem świadomości słabości państwa niż wyrazem jego nieokiełznanych ambicji⁶⁴.

Podsumowanie dorobku Ruchu nie jest zadaniem łatwym. Maciej Cesarz w artykule poświęconym okresowi 1927–1937 podzielił sformułowaną wcześniej przez Lloyda Eastmana ocenę RNŻ jako nieudanej rewolucji⁶⁵. Warto jednak wskazać na to, że, jak zauważył Hideo Fukumichi, Ruch Nowego Życia znacząco wzmocnił pozycję Czanga w stosunku do warlordów i rywali z Guomindangu, a jego wczesne sukcesy przynajmniej częściowo pomogły mu w osiągnięciu statusu „duchowego przywódcy”⁶⁶. Nie ulega też wątpliwości, że chociaż nie był to jego pierwotny cel, RNŻ i organizacje powołane w celu jego propagowania odegrały istotną rolę w mobilizacji i wspieraniu wysiłku wojennego w trakcie wojny chińsko-japońskiej. W ten sposób nawet ostatecznie nieudana kampania była dla Czanga źródłem znaczących korzyści.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² S.C. Chu, *The New Life Movement before the Sino-Japanese Conflict: A reflection of Kuomintang limitations in thought and action*, [w:] *China at the Crossroads: Communists and Nationalists, 1927–1949*, red. G.F. Chan, New York 2018, s. 40.

⁶³ Zob. H. Fukumichi, *op. cit.*, s. 79–80; J.L. Oldstone-Moore *op. cit.*, s. 132–136; S.C. Chu, *op. cit.*, s. 63–65.

⁶⁴ P. Zarrow, *China in War and Revolution, 1895–1949*, London-New York 2006, s. 257.

⁶⁵ M. Cesarz, *Narodziny i źródła ideologii faszyzmu chińskiego w okresie Nanking (1927–1937)*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 30, 2008, s. 138.

⁶⁶ H. Fukumichi, *op. cit.*, s. 73–74.

Wobec tego należy stwierdzić, że chociaż wzniosłe cele przyświecające Ruchowi nie zostały — i nie mogły zostać — osiągnięte, to jednak w ostatecznym rozrachunku inicjatywa miała też swój wymiar praktyczny. Można wprawdzie uznać niezwykle wygórowane cele postawione przed Ruchem za wyraz swoistej naiwności Czang Kaj-szeka, nieświadomego trudności odgórnego kształtowania zachowań społecznych oraz świadomości zbiorowej, a jednocześnie głęboko przekonanego o znaczeniu cnót konfucjańskich i dyscypliny⁶⁷. Wydaje się jednak, że przynajmniej częściowo są one przejawem o wiele większego zjawiska, a mianowicie charakterystycznego dla znacznej części chińskiej myśli politycznej swoistego utopizmu, swymi korzeniami sięgającego Mencjusza i przejawiającego się silnie moralistycznym podejściem do polityki⁶⁸.

Nie sposób ocenić, w jakim stopniu dalsza kontynuacja Ruchu Nowego Życia w bardziej stabilnej sytuacji mogła przynieść większe i bardziej trwałe rezultaty. Wojna przeciwko Japonii, a następnie wojna domowa spowodowały diametralną zmianę sytuacji i w dużej mierze przekreśliły plany oraz osiągnięcia dekady nankińskiej. Hans van de Ven trafnie zauważył, że konflikty te gwałtownie zmieniły obraz kraju, w którym kluczowe znaczenie przynajmniej na pewien czas zaczęły odgrywać nie miasta w nadmorskich prowincjach, ale zasadniczo wiejski interior kraju⁶⁹. Mając to na względzie, wydaje się, że nawet gdyby rezultaty Ruchu Nowego Życia — skoncentrowanego, jak już wspomniano, przede wszystkim na miastach — były bardziej spektakularne, ostatecznie i tak zostałyby one udaremnione przez wojenne zniszczenia i chaos.

Nie ulega wątpliwości, że kampania Ruchu Nowego Życia nie spełniła pokładanych w niej nadziei i nie przyniosła oczekiwanych rezultatów. Rozgoryczony brakiem pozytywnych rezultatów Huang Renlin pisał nawet: „Po trzynastu latach działania RNŻ codzienne życie ludzi staje się tylko coraz cięższe”⁷⁰. Nie była jednak ona tylko kuriozalnym, oderwanym od rzeczywistych problemów wymysłem chińskiego przywódcy. Sukces Ruchu Nowego Życia był prawdopodobnie niemożliwy ze względu na niesprzyjające okoliczności oraz zbyt ambitnie wyznaczone cele, ale jego zainicjowanie przyniosło mimo wszystko rządowi nankińskiemu realne korzyści. Historia Ruchu jest również dobrą ilustracją wizji państwa, jakie starał się zbudować Czang Kaj-szek.

⁶⁷ Na temat znaczenia konfucjanizmu i dyscypliny w myśli Czanga zob. T. Łozińska, *op. cit.*, s. 110–114, 137–145.

⁶⁸ Zob. T. Metzger, *The Ivory Tower and the Marble Citadel: Essays on Political Philosophy in Our Modern Era of Interacting Cultures*, Hong Kong 2012, s. 24–31.

⁶⁹ H. van de Ven, *China at War: Triumph and Tragedy in the Emergence of New China, 1937–1952*, London 2017, s. 10–11.

⁷⁰ J. Li, *The Politics of Propriety: A comparative study of the New Life Movement and the Five Stresses and Four Beautifications Campaign in twentieth century China*, praca magisterska obroniona na Rice University w 1987, s. 33.

Bibliografia

- Averill S.C., *The New Life in Action: The Nationalist Government in South Jiangxi, 1934–37*, „The China Quaterly” 1981, nr 88.
- Blackstone W.T., *An Investigation of The New Life Movement in China*, praca magisterska z 1939 obroniona na University of Southern California.
- Cesarz M., *Narodziny i źródła ideologii faszystowskiego w okresie Nanking (1927–1937)*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 30, 2008.
- Chang J., Halliday J., *Mao*, przeł. P. Amsterdamski, Warszawa 2007.
- Chu S.C., *The New Life Movement before the Sino-Japanese Conflict: A Reflection of Kuomintang limitations in thought and action*, [w:] *China at the Crossroads: Nationalists and Communists, 1927–1949*, red. F.G. Chan, New York 2018.
- Clinton M., *Revolutionary Nativism. Fascism and Culture in China, 1925–1937*, Durham-London 2017.
- Ferlanti F., *The New Life Movement at War: Wartime Mobilisation and State Control in Chongqing and Chengdu, 1938–1942*, „European Journal of East Asian Studies” 11, 2012, nr 2.
- Ferlanti F., *The New Life Movement in Jiangxi Province, 1934–1938*, „Modern Asian Studies” 44, 2010, nr 5.
- Fukumichi H., *Prairie Fire or the Gimo's New Clothes? Chiang Kaishek's New Life Movement*, „The Chinese Historical Review” 17, 2010, nr 1.
- Gillin D.G., *Warlord: Yen Hsi-Shan in Shansi Province, 1911–1949*, Princeton 2015.
- Gordon A., *Managing the Japanese Household: The New Life Movement in Postwar Japan*, „Social Politics: International Studies in Gender, State & Society” 4, 1997, nr 2.
- Li J., *The Politics of Propriety: A comparative study of the New Life Movement and the Five Stresses and Four Beautifications Campaign in twentieth century China*, praca magisterska obroniona na Rice University w 1987.
- Li L., *Student Nationalism in China, 1924–1949*, Albany 1994.
- Liu W., *Redefining the Moral and Legal Roles of the State in Everyday Life: The New Life Movement in China in the Mid-1930s*, „Cross-Currents. East Asian History and Culture Review” 2013, nr 7.
- Lu H., *The Art of History: Conversation with Jonathan Spence*, „The Chinese Historical Review” 11, 2004, nr 2.
- Łozińska T., *Myśl polityczna Czang Kaj-szeka*, Kraków 2017.
- Metzger T.A., *The Ivory Tower and the Marble Citadel: Essays on Political Philosophy in Our Modern Era of Interacting Cultures*, Hong Kong 2012.
- Oldstone-Moore J.L., *The New Life Movement of Nationalist China: Confucianism, State Authority and Moral Formation*, rozprawa doktorska z 2000 obroniona na University of Chicago.
- Polit J., *Pod wiatr: Czang Kaj-szek 1887–1975*, Kraków 2008.
- Reynolds E.B., *Phibun Songkhram and Thai Nationalism in the Fascist Era*, „European Journal of East Asian Studies” 3, 2004, nr 1.
- Ven H. van de, *China at War. Triumph and Tragedy in the Emergence of the New China 1937–1952*, London 2017.
- Ven H. van de, *War and Nationalism in China 1925–1945*, Abingdon-New York 2003.
- Wakeman F., *A Revisionist View of the Nanjing Decade: Confucian Fascism*, „The China Quaterly” 1997, nr 150.
- Zarrow P., *China in War and Revolution 1895–1949*, London-New York 2005.
- Zhao S., *Power by Design. Constitution-Making in Nationalist China*, Honolulu 1996.